STIVEN CATALYST

SERIA E TRETË · NËNTOR 2026

MANAGEMENT REVIEW

Menaxhim pa teatër.

AI

TA PËRDORËSH AI-NË PA E HUMBUR AFTËSINË

Endoskopistë me përvojë që gjetën më pak adenoma vetë pasi punuan me AI, nxënës që i kërkonin chatbot-it përgjigjet dhe ndiheshin mirë, dy mënyra si humbet një aftësi, një rregull i aviacionit për fluturimin me dorë, dhe një kartë për kontrollin me mjetin të fikur.

−6,0 pikë në zbulimin e adenomave pa AI nga 19 endoskopistë me përvojë, tre muaj pasi erdhi AI: nga 28,4% në 22,4%.

BUDZYŃ ET AL., 2025

BRENDA

TEMA KRYESORE
Tre muaj me asistentin
FAQE 03

ÇFARË THOTË KËRKIMI
Të fluturosh me dorë
FAQE 06

MJETI I NUMRIT
Karta e kontrollit pa mjetin
FAQE 08

NR. 86 · AI

Në këtë numër

Shumica e studimeve për AI-në në punë matin çfarë bëjnë njerëzit me mjetin. Më pak matin çfarë mund të bëjnë ende pa të. Kjo pyetje e dytë vendos çfarë ndodh ditën kur mjeti nuk punon, gabon ose zëvendësohet, dhe është tema e këtij numri.

Në katër klinika polake, endoskopistë me përvojë gjetën adenoma në 28,4% të kolonoskopive pa AI para se të vinte ajo, dhe në 22,4% tre muaj pas. Në një shkollë turke, shumica e nxënësve me një chatbot pa kufizime i kërkonin përgjigjen, dhe nuk e ndien se kishin mësuar më pak. Një punim i vitit 2024 emërton dy mënyra si humbet një aftësi; një punim i vitit 1983 për automatizimin dhe një njoftim i aviacionit i vitit 2013 e hasën më herët. Pesë shenja të një ekipi që e ruan aftësinë dhe një kartë e mbyllin numrin.

Stiven Janaqi REDAKTOR · STIVEN CATALYST

03 TEMA KRYESORE
Tre muaj me asistentin

04 SHIFRAT
Të kërkosh përgjigjen

05 MODELI
Dy mënyra për ta humbur aftësinë

06 ÇFARË THOTË KËRKIMI
Të fluturosh me dorë

07 SI MATET
Mate me mjetin të fikur

08 MJETI I NUMRIT
Karta e kontrollit pa mjetin

09 BURIMET
Burimet dhe metoda

SI LEXOHET KY NUMËR

Shifra
Çdo shifër ka burimin dhe vitin poshtë faqes së vet.

Leximi ynë
Ku flet redaktori dhe jo kërkimi, shkruhet qartë.

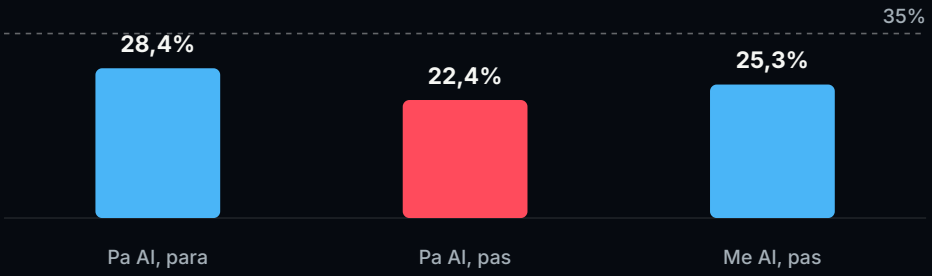
Praktika
Hapat dhe karta janë propozime për t'u provuar, jo rezultate kërkimi.

TEMA KRYESORE

Tre muaj me asistentin

Në fund të vitit 2021, katër qendra endoskopie në Poloni nisën të përdornin një sistem AI që shënon në ekran polipet e mundshme. Nëse ishte i ndezur apo jo, varej nga data e ekzaminimit. Krzysztof Budzyń dhe kolegët panë ditët kur ishte i fikur.

KOLONOSKOPI ME TË PAKTËN NJË ADENOMË TË GJETUR, KATËR QENDRA POLAKE, 2021–2022

Secili nga 19 endoskopistët kishte bërë mbi 2.000 kolonoskopi, me mesatarisht 27,6 vjet përvojë. Pas ndryshimit, mes pacientëve të tyre kishte më shumë burra dhe më shumë u sedatuan, dy gjëra që zakonisht e rritin zbulimin. Autorët dyshojnë te mbështetja e tepruar: më pak motivim, më pak përqendrim dhe më pak përgjegjësi kur AI nuk është aty.

LEXIMI YNË

Krahasuar me të njëjtat javë pa AI, AI dukej më e mirë. Krahasuar me ekipin tre muaj më parë, jo. Masa e krahasimit ishte zhvendosur.

Burimi: Krzysztof Budzyń et al., The Lancet Gastroenterology & Hepatology 10, 2025

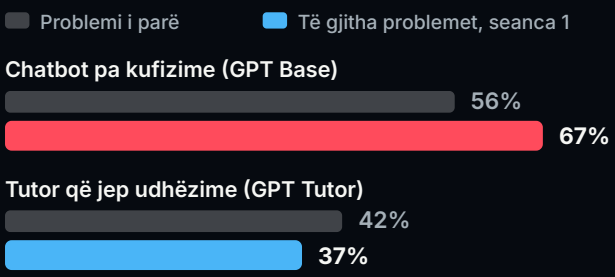
Studim vëzhgues me 1.443 kolonoskopi pa AI dhe 734 me të. Polonia e pezulloi programin e saj të depistimit më 2022, prandaj pacientët e mëvonshëm erdhën nga një listë tjetër pritjeje. Autorët kërkojnë prova të rastësishme.

SHIFRAT

Të kërkosh përgjigjen

Nr. 51 dha rezultatin kryesor të një eksperimenti në terren me gati 1.000 nxënës në Turqi: një GPT-4 pa kufizime ndihmoi në ushtrime dhe dëmtoi në provimin pa të. Studimi i plotë tregon edhe si e përdorën nxënësit chatbot-in, dhe çfarë menduan se kishte bërë ai për ta.

NXËNËS, MESAZHI I PARË I TË CILËVE KËRKONTE PËRGJIGJEN OSE PËRSËRISTE PYETJEN

51%
e përgjigjeve të chatbot-it pa kufizime për ushtrimet ishin të sakta, i pyetur dhjetë herë për secilin

Nxënësit me versionin pa kufizime dolën më keq në provim, por nuk menduan se kishin mësuar më pak; ata me tutorin menduan se kishin dalë më mirë, megjithëse jo. Leximi i autorëve: versioni pa kufizime u përdor si paterica.

LEXIMI YNË

Si ndihen njerëzit për një mjet nuk është masë e asaj që mund të bëjnë pa të.

Burimi: Hamsa Bastani, Osbert Bastani, Alp Sungu, Haosen Ge, Özge Kabakcı & Rei Mariman, PNAS 122(26), 2025

Nxënës, jo punonjës: një shkollë, matematikë, vjeshta 2023, GPT-4. Shiritat janë pjesë të mesazheve të para siç i klasifikuan autorët. Shifrat 48%, 127% dhe 17% janë te Nr. 51.

MODELI

Dy mënyra për ta humbur aftësinë

Brooke Macnamara dhe kolegët në Universitetin Case Western Reserve dallojnë dy rreziqe të asistentëve AI, dhe një të tretë që i rëndon të dyja: personi mund të mos e vërejë asnjërin.

Ekspertët: aftësia zbehet

Një aftësi që përdoret më pak bie; ato mendore më shpejt se ato fizike

Puna bëhet ende, prandaj humbja mbetet e fshehur

Duket kur mjeti gabon, nuk punon ose s'e njeh rastin

Ata që mësojnë: aftësia s'formohet

Rezultatet rriten shpejt me mjetin

Aftësia pas tyre mund të mos zhvillohet

Duket vetëm kur mjeti hiqet

Paragjykimi i automatizimit, besimi i tepruar te mjeti, largohet kur mjeti fiket. Një aftësi e humbur jo: ajo mbetet te personi. Kur autorët shkruan, më 2024, nuk dinin për asnjë kërkim mbi ndikimin e asistentëve AI te aftësia e përdoruesit.

LEXIMI YNË

Gabimet e një mjeti ikin bashkë me mjetin. Një aftësi e humbur mbetet te ekipi.

Burimi: Brooke N. Macnamara et al., Cognitive Research: Principles and Implications 9, 2024

Punim teorik me shembuj nga radiologjia dhe kirurgjia robotike; kolonat shkurtojnë dy pjesët e tij. Paragjykimi i automatizimit dhe ndërhyrja njerëzore janë te Vëllimi 3 i traktatit operacional.

ÇFARË THOTË KËRKIMI

Të fluturosh me dorë

Industria dhe aviacioni e hasën problemin të parat. Më 1983, Lisanne Bainbridge nga University College London shkroi se aftësitë fizike përkeqësohen kur nuk përdoren, kështu që një operator dikur me përvojë, që veç ka mbikëqyrur, mund të jetë tani pa përvojë.

1983

Bainbridge: jepuni operatorëve kontroll me dorë për pak kohë në çdo turn, ose një simulator.

2013

Njoftimi i FAA-s: më shumë gabime në pilotim me dorë; linjat t'i lënë pilotët të fluturojnë me dorë kur ngarkesa është e ulët.

2024

Macnamara et al.: ende asnjë studim për ndikimin e asistentëve AI te aftësia e përdoruesve.

2025

Budzyń et al.: rezultati i parë i këtij lloji në mjekësi, në kolonoskopi.

"Sistemet më të suksesshme të automatizuara, me nevojë të rrallë për ndërhyrje me dorë, … mund të kërkojnë investimin më të madh në trajnimin e operatorit njerëzor."

LEXIMI YNË

Sa më i mirë mjeti, aq më e rrallë praktika, dhe aq më shumë duhet planifikuar.

Burimet: Lisanne Bainbridge, Automatica 19(6), 1983; Federal Aviation Administration, 2013; Brooke N. Macnamara et al., Cognitive Research: Principles and Implications 9, 2024; Krzysztof Budzyń et al., The Lancet Gastroenterology & Hepatology 10, 2025

Bainbridge shkruante për impiantet e proceseve dhe kabinat, jo për AI-në; citimi është i saj, i shkurtuar, përkthimet janë tonat. Njoftimi i FAA-s është udhëzim për linjat ajrore, jo rregull. Ironitë e saj të mbikëqyrjes janë te Vëllimi 3 i traktatit.

SI MATET

Mate me mjetin të fikur

Studimi polak e pa humbjen sepse AI fikej disa ditë. Shumica e ekipeve nuk kanë ditë të tilla, dhe e kuptojnë çfarë nuk dinë më të bëjnë vetëm kur sistemi ndalet. Pesë shenja të një ekipi që e ruan aftësinë:

01	**Një periudhë e planifikuar pa mjetin**	Kur ngarkesa është e ulët, siç u kërkon FAA linjave ajrore; jo vetëm kur sistemi bie.
02	**E njëjta masë, në të dyja mënyrat**	Mungesat, gabimet ose koha me dhe pa mjetin, të shënuara veçmas.
03	**Ata që mësojnë provojnë të parët**	Të rinjtë e zgjidhin rastin vetë; mjeti jep udhëzime ose kontrollon, si tutori në studimin e shkollës.
04	**Aftësia e provuar, jo e ndjerë**	Një detyrë e shkurtër e bërë vetë, jo një pyetësor për vetëbesimin.
05	**Një emër për rastin pa sistem**	Kush e bën punën kur mjeti nuk punon, dhe kur e bëri për herë të fundit.

LEXIMI YNË

Një ekip që s'punon kurrë pa mjetin nuk mund ta dijë çfarë do të bënte po të duhej.

Burimet: Krzysztof Budzyń et al., The Lancet Gastroenterology & Hepatology 10, 2025; Hamsa Bastani, Osbert Bastani, Alp Sungu, Haosen Ge, Özge Kabakcı & Rei Mariman, PNAS 122(26), 2025; Federal Aviation Administration, 2013; Brooke N. Macnamara et al., Cognitive Research: Principles and Implications 9, 2024

Shenjat janë të redaksisë, të nxjerra nga Budzyń et al. (2025), Bastani et al. (2025), njoftimi i FAA-s (2013) dhe Macnamara et al. (2024). Asnjëra nuk është provuar si tërësi.

Më shumë te eseja Nata kur ra sistemi

MJETI I NUMRIT

Karta e kontrollit pa mjetin

Një kartë për çdo detyrë ku mjeti ndihmon tani, e plotësuar me ekipin. Skills Matrix tregon kush e bën secilën detyrë pa ndihmë, ku mbulimi është i hollë dhe kë duhet trajnuar më pas.

01 Detyra çfarë bën mjeti aty: sugjeron, kontrollon, vendos apo shkruan

02 Pa mjetin kush e bën ende vetë; kur e bëri secili për herë të fundit

03 Masa një numër për krahasim me dhe pa mjetin, i shënuar veçmas

04 Praktika kur, sa shpesh, me çfarë ngarkese; kush është aty për të ndihmuar

05 Ata që mësojnë çfarë bëjnë të rinjtë vetë para se t'i ndihmojë mjeti

06 Rishikimi çfarë tregoi periudha e fundit pa mjetin; çfarë ndryshon; data e radhës

Burimet: Federal Aviation Administration, 2013; Lisanne Bainbridge, Automatica 19(6), 1983; Krzysztof Budzyń et al., The Lancet Gastroenterology & Hepatology 10, 2025; Hamsa Bastani, Osbert Bastani, Alp Sungu, Haosen Ge, Özge Kabakcı & Rei Mariman, PNAS 122(26), 2025

Karta është propozim i redaksisë, e ndërtuar mbi njoftimin e FAA-s (2013), Bainbridge (1983) dhe mënyrën si u ndërtuan studimet e Budzyń et al. dhe Bastani et al. (2025).

Hape mjetin: Matrica e aftësive stivencatalyst.com/sq/tools/skills-matrix/

BURIMET DHE METODA

Çdo shifër ka një burim.

Shifrat e këtij numri vijnë nga burimet më poshtë. Viti tregon sa e re është secila.

Endoscopist deskilling risk after exposure to artificial intelligence in colonoscopy: a multicentre, observational study
Krzysztof Budzyń et al., The Lancet Gastroenterology & Hepatology 10, 2025
https://doi.org/10.1016/S2468-1253(25)00133-5

Generative AI without guardrails can harm learning: Evidence from high school mathematics
Hamsa Bastani, Osbert Bastani, Alp Sungu, Haosen Ge, Özge Kabakcı & Rei Mariman, PNAS 122(26), 2025
https://doi.org/10.1073/pnas.2422633122

Does using artificial intelligence assistance accelerate skill decay and hinder skill development without performers' awareness?
Brooke N. Macnamara et al., Cognitive Research: Principles and Implications 9, 2024
https://doi.org/10.1186/s41235-024-00572-8

Ironies of Automation
Lisanne Bainbridge, Automatica 19(6), 1983
https://doi.org/10.1016/0005-1098(83)90046-8

Safety Alert for Operators 13002: Manual Flight Operations
Federal Aviation Administration, 2013
https://www.faa.gov/sites/faa.gov/files/other_visit/aviation_industry/airline_operators/airline_safety/SAFO13002.pdf

METODA EDITORIALE

Çdo shifër u kontrollua për vitin, botuesin dhe çfarë mat, te teksti i plotë kur u hap. Burimi i lexuar vetëm te një përmbledhje, një abstrakt ose copa shënohet me “përmes”. Shifra që nuk u konfirmua te ajo që u lexua shënohet si e tillë në faqen e vet, ose lihet jashtë. Interpretimi i redaktorit shënohet “Leximi ynë”.

MANAGEMENT REVIEW

Menaxhim pa teatër.

Çdo numër, një pyetje e menaxhimit, e kontrolluar me kërkimet më të mira.

TË GJITHË NUMRAT

stivencatalyst.com/sq/magazine/management-review.html

Management Review · Nr. 86 · Nëntor 2026 · Stiven Catalyst
Redaktuar nga Stiven Janaqi, që përgjigjet për të; "redaksia" në këtë botim është ai. Tekstet, përkthimet, faqosja dhe kontrolli i shifrave te burimet e tyre bëhen në seanca pune me Claude, një model AI i Anthropic.
stivencatalyst.com/sq/how-this-is-made.html